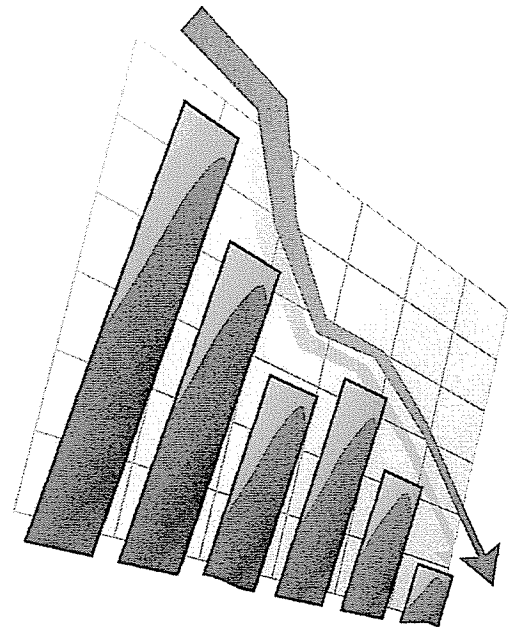

The Cup of Eliyahu and the Credit Crunch: Optisim During Difficult Times

Source Materials
Shabbat Hagadol 5768
Rabbi Efrem Goldberg
reg@brsonline.org

MA'ADANEI SHMUEL (א ק צ ו י ה ו) והנה

מדברי הרב מאורי אור הגל' משמע שמוינת הכוס של אליהו הוא בתחלת מוינת הכוסות הראשונים של ארבע כוסות אך במדינתו אין נוהגין למווג הכוס של אליהו אלא בשעת מוינת כוס הרביעי קודם אמירת שפוך חמחק וכ"כ במסה"ש שעל קילוש"ע וגם כחז"מ מדברי הח"י והרש"י מדהעמיקו מנהג זה בסוס"י ח"פ ד"ס מיירי בכוס הרביעי ע"כ. וגם שא"ד דבריו של הרב מאורי אור הגל' ל"ע כי באמת יש סודות נסחדים לכל מנהגי ישראל ובסרט באמירת השיר של חד גדיא אשר לפי המבואר בספרים הקדושים יש בו סודות נוראים ורמזים מהוקים מדבש ונופת לופים :

[ד] וקורין אותו כוס של אליהו. ד"ז היא מדברי הח"י סוסית"פ. וע' בס' ח"ח המדש סיחט"ג סוף אות ו' בשם ספר מאורי אור שכתב דענין המנהג של מוינת כוס של אליהו הוא נמשך משום דרך חירות שהבעה"כ אינו עורה למווג לבני ביתו שגם הם מוכזים בשלחן וכדי שלא לטרוח הניחו תחלה כוס גדול למווג תמנו (לשאר הכוסות) ובשאלת חינוקות (פל מה שמוזגים את הכוס הגדול הג"ל) אמרו (להם) שהוא לאליהו הנביא ועי"כ הוסיפו (עוד) כדברים האלה להכבד עול המלענינים וכן (מה שאומרי') בלשון לעז את השיר של חד גדיא הגם שהמחבר ידע כוונתו והרבה פירושים יש וכו' עכ"ד

MISHNA (א ק צ ו י ה ו) (א ק צ ו י ה ו)

Mishnah לא יאכל אדם עד On the eve of Pesachs^[1] close to the time of Minchah,^[2] אפילו עני שבישראל לא יאכל עד a person may not eat^[3] until it becomes dark.^[4] - שתחשך - And even the poorest man in Israel may not eat until he reclines.^[5] - וישב - And they^[6] must not give him less than four cups of wine;^[7] - and this is so even if he is supported from the charity platter.^[8]

GEMARA (א ק צ ו י ה ו) (א ק צ ו י ה ו)

The Gemara further discusses the passages recited over the fourth cup:

רביעי וגמר עליו את - The Rabbis taught in a Baraisa: OVER THE FOURTH cup^[9] ONE COMPLETES THE HALLEL AND RECITES "THE GREAT HALLEL." - ויש אומרים - AND THERE ARE those who SAY: "ה' רעי לא אֶחָסַר" - He recites psalm 23, GOD IS MY SHEPHERD, I SHALL NOT LACK etc.^[4]

The Gemara clarifies what is meant by "The Great Hallel":
From where does "The Great Hallel" begin, and where does it end? - רבי יהודה אומר - R' Yehudah^[5] says: From Give thanks until By the rivers of Babylonia.^[6] - ורבי יוחנן אומר - But R' Yochanan says: From A song of ascents until By the rivers of Babylonia.^[7] - רב אחא בר יעקב אומר - Rav Acha bar Yaakov said: "ב"י יעקב בחר לו יה" - From For God selected Jacob^[8] - until By the rivers of Babylonia.

The Gemara discusses the origin of the title, "The Great Hallel":
And why is its name called "The Great Hallel"? - אומר רבי יוחנן - R' Yochanan said: מפני שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם - Because this psalm relates that the Holy One, Blessed is He, dwells in the heights of the universe - ומחלק מזונות לכל בריה - and distributes food to every creature.^[9]

GEONEL SURA: 5th cup
GEONEL PUMBEUSA: 4th cup

4 (פ'נסד) ר'ילכר

ונשאל ה' (סרב פ' האיי) אשכחנ למרנא סעריה דאמי ומי שרוצה לשחות כום ה' ולומר עליו החל הגדול מניח יהלוך ואומר לאחריו ואמר לו אחיכ לאכול ולשתות אלא מים לצמא כך נהגנו מימי אבותינו והם הכי (אשכחנ כהלכות גדולות י) ועכשו אתו תלמידים לקמן י) ואמר כי על כל כום וכום צריך ברכה לאחריו כמו שצריך לפניו י) ואמר יהלוך אחר הלל וחומטין האל המלך המהולל בתשכחות ונסבין כום ה' ואומר עליו הלל הגדול עד סופיה דמומרא וחומטין כנשמת כל חי ברוך הבוחר בשירה וזמרה חי העולמים ושוחה. ותו מתירין לשחות יין אחר כום ה' ואומר מהכאי י) אסר רב סעדיה ובעל ההלכות לשחות אחר כום חמישי, ולא קבלנו מהם. והשיב דברינו) מר רב סעדיה כך ומנהג שלכסמי) יפה הוא אבל אנו לא נהגנו בכום חמישי כל עיקר ואיכא רבנן דלא נטלין כום חמישי ^{אמריהו} ממה שראו בסדר מר רב סעדיה ולא סמנת א) וכתלמוד לא מפרש מאן דניחא ליה ושקיל כום ואומר עליו הלל הגדול מאי מברך בתריה ומחויא מלתא דמסתברא למר סעדיה דכיון שלא אמרו חכמים לברך שתי ברכות השיר אלא רב יהודה סבר יהלוך וכל עמא דבר כותיה ר' יוחנן אמר נשמת כל חי ולא עמא דבר כותיה ואמר לה חדא ניהו אחד זה ואחד זה ולא עוד אלא דהוה יר(ע) מנהג דלכון זסבר דברכה אחרת לשיר אינה צריכה וחני תלמידים דקא חוו לכרכי אחר הלל הראשון וזה אחד הלל הגדול דמר רב סעדיה ודילכון עיפא מדילהון דלא אמרו שתי ברכות. על ענין ג) משתא כום ה' לא אשכחנ בגמרא דאמרי, ודאי מיכל קאמרינן אין מפטרינן אחר מצה ג) וכיון דבריכנא ברכת המון לית לן למיכל מדעם אבל משתא מנהגא ירושת בניים מאבות ה) מן יומי קסאי דלא שתנינו מידעם בתר ברכת השיר ונקיטו כולהו רבנן ממנהגות דבריננו ה) דכל דבעי למשתי בין שני לשלישי שתי י) ולא חיי לנא סאן דמכריך על הנפן אלא בתר כולהו כמי דכיון דחד מושב ניהו וליכא נמלך למיסק בכרכה לסוף כלן סניא ולא דמיא לברכה ראשונה.

[קת] ת' ר' חמישי ב) אומר עליו הלל הגדול דברי רבי מרפון.

ואם ג) הוצה לשחות כום אחד אחר ד' ואם ד) רצה לשחות כום אחר אויבקה כוסות אוחו כום חמישי ואומר עליו הלל הגדול מהו לה' כי טוב כי ליה כדרכ יהודה דאמר רב יהודה אויב הוא הלל הגדול מהו לה' כי טוב כי לעולם חסרו ועד על נהרות ככל וחומטין ה' אלהינו כל מעשיך ישבחך עמוסין ה) ומותי נמי לשחות בין כום קידוש לכום הגדה ובין כום הגדה לכום ברכה על מזוגו ואחר מזוגו כמה שירצה קודם שיברך אבל אם ברך אסור לשחות אלא אותו כום של ברכה וכום של הלל. ואם רצה לשחות כום חמישי אומר עליו הלל הגדול דהכין שדר כהן צדק ריש מתיבתא ה).

שתי ישיבות עושין כרב יהודה. בין הכוסות האלו אם רצה לשחות ישתא, ואף רב שר שלום גאון ט) כך אמר. בין הכוסות האלו אם רצה לשחות ישתא, בין שלישי לרביעי לא ישתא. אבל בין ראשון לשני ובין שני לשלישי מותר, וארבעה כוסות חובה, דתנן מזוג לו כום ראשון ומזוג לו כום שני ומזוג לו כום שלישי ככרך על מזוגו ורביעי גומר עליו את ההלל, ואמרינן עלה אמר ליה רבינא לרבנא עוקבא ט) שפעת מינה ברכת המזון מעונה כום, אמר ליה ארבעה כמי תקינו רבנן כנגד חירות, כי היכי דנהוי מצוה בכל חד וחד, סכאן למדנו שארבעה כוסות חובה, חמישי רשות, אם הוצה שוחה ואומר עליו הלל הגדול ואם לאו פטור, וצריך לוטר אחר הווי לאל השמים כי לעולם חסרו, יהלוך וכי וחומט. וכך שדר רב כהן צדק גאון ז"ל.

TALMUD YERUSHALMI (ס) 'ישראל' (פסחים)

מניין

לארבעה כוסות רבי יוחנן בשם ר' ר' בנייה
 כנגד ארבע גאולות לכן אמר לבני ישראל
 אני ה' והוצאתי אתכם וגו' ולקחתי אתכם לי
 לעם וגומר והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי
 רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ארבעה כוסות של
 פרעה וכו' פרעה בידו ואשחש אותם אל כוס
 פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתה כוס פרעה בידו וגו'. רבי לוי אמר
 כנגד ארבעה מלכויות ורבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד
 להשקות את אוזמות העולם כי כה אמר ה' אלהי ישראל אלי קח את כוס
 היין החימה וגו' כוס זהב ככל ביד ה' כי כוס ביד ה' ימטר ער רשע
 פחים אש ונפרית ורוח זלעפות מנת כוסם מרו מנת כוסם רבי אבין אמר

דיפלי פוטירין כדיפלי פוטירין אחר המרחץ
 וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבעה
 כוסות של נחמות ה' מנת חלקי וכו' דרשנת
 בשמן ראשי כוסי רייה והדין כוס ישועות אשא
 תריין. *תמן תנינו ה' המוציא יין כדי מונית
 הכוס. ה'

DA'AS ZERUINIM (6) דא'אס זרעין אבא' (גאול)

ד' כוסות כנגד ד' גאולות והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי (לעיל ו'ו). וכו' חמישי דהיינו למאן דלריך למשמה (ראה פסחים ק"ט). הוא כנגד והצאתי (לעיל ט) שגם הוא גאולה. כדאמרי אינשי מאן דמריה שחרריה ומסר כל דידיה צדיה אי לא אימיה לצי דריה מאי אהני ליה, פירוש עבד ששחררו רבו ומסר לו גביעו צידו אס לא הביאו לביט דירמו מה מועיל לו כל הטובה, הכא נמי אס לא הביא הקב"ה אומן לארץ ישראל מה היה מועיל להם היציאה של ממצרים. דבר אחר ארבעה כוסות כנגד ארבעה ישועות, ה' מנת חלקי וכוסי (מהלל טו ה'), כוסי רייה (שם כה ה'), כוס ישועות אשא (שם קטו יג), ישועה לא נאמר אלא ישועות, אחד לימות המשיח ואחד לעולם הנא (ראה ירושלמי פסחים פ"י ה"א). דבר אחר כנגד ארבעה כוסות שאמר שר המשקים ליוסף (בראשית מ יא-יג). דבר אחר כנגד ארבעה כוסות המרעלה שעמד הקב"ה

להשקות לעכו"ם, שנאמר קח את כוס היין החמה (ירמיה כה טו), ונאמר כי כוס ציד ה' (מהלל טו ה'), וכן כוס זהב ציד ה' דכתיב גבי צבל (ירמיה גא ו'), ונאמר (מהלל יא ו') ורוח זלעפות מנת כוסם (ירושלמי טו):

SHEMOS (7) שמוס (פסוק ו')

Egypt enslaves and I have remembered My covenant. ⁶ Therefore, say to the Children of Israel: 'I am HASHEM, and I shall (take you out) from under the burdens of Egypt, (I shall rescue you) from their service, (I shall redeem you) with an outstretched arm and with great judgments. (I shall take you) to Me for a people and I shall be a God to you; and you shall know that I am HASHEM your God, Who takes you out from under the burdens of Egypt. ⁸ I shall bring you to the land about which I raised My hand to give it to Abraham, Isaac, and Jacob; and I shall give it to you as a heritage — I am HASHEM.'

לכן אמר לבני ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם ברוח נטויה ובשפטים גדלים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יהוה וידבר משה בן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצת רוח ומעבדה קשה:

YALQUT SHIMONI (8) ילקוט שמעוני (וארא קל"א)

קעז והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים טבראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים אתיא סבילה סבילה כתיב הכא והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וכתוב התם "הסירותי סביל וגו' . ויוסף יצא בראש השנה כבית האבורין כתיב "הקעז בחדש שופר וכתוב בחריה ערות ביהוסף שמו בצארו על ארץ מצרים וכתוב הסירותי מסבל שכמו . כ' סימני אוכר ולקחתי אתכם לי לעם והבאתי אתכם מקיש יציאתם במצרים לביאתם בארץ כה ביאתם לארץ שנים מששים רבוא אף יציאתם במצרים שנים מששים רבוא . אכר רבא וכן ליטת המשיח שנאמר יועתה שמה כימי נעוריה וכו' עלותה פארין מצרים . והצלתי אתכם מעבודתם (כתוב ברסו קל"ז) . ינתתי אותה לכם טרשה שני רבותנו צלפחד היה בכור ונטל שני חלקים . והא אין הבכור נוטל בראיו כבכורו אכר רבא ארין ישראל כחוקת היא . כתיב רבי חזקא שכעון השקבונני היה לו תלמיד חבר כתיב רבי עקיבא וכן היה אוכר יודע היה פשה רבינו שבונה צלפחד יורשות הן אלא לא היה יודע אם נוטלין חלק בכורה אם לא וראויה פרשת נתלות שהכתב על ידי כשה אלא שוכו בנות צלפחד וכתבה על שמו .

י ואחר-כך נוטל ידיו ומברך ברכת המזון על כוס שלישי ושותהו.
ואחר-כך מוג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל,
ואומר עליו ברכת השיר, והיא "יהללך ה' כל מעשיך וכו'",
ומברך "בורא פרי הגפן".
ואינו טועם אחר-כך כלום כל הלילה, חוץ מן המים.
ויש לו למזג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול, מ"הודו לה' כי טוב"
עד "על נהרות בבל".
וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות.
ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה, אף-על-פי שאינו מקום
סעודה.

10. Afterwards, he washes his hands and recites the grace after meals over a third cup [of wine] and drinks it.

Afterwards, he pours out a fourth cup and completes the Hallel over it, reciting upon it the blessing of song--i.e., "May all Your works praise You, God..." - recites the blessing, *borey pri hagefen*, [and drinks the wine]. Afterwards, he does not taste anything, with the exception of water, throughout the entire night.

It is permissible to mix a fifth cup and recite upon it "the great Hallel" - i.e., from "Give thanks to God, for He is good" until "By the rivers of Babylon." This cup is not an obligation like the other cups.

One may complete the Hallel wherever one desires, even though it is not the place where one ate.

TOSAFOS (12) א"ר (pe)

רבינו אומר
עליו הלל הגדול. רבינו גרסי' ולא
גרסינן ממושי ולה"ר יוסף טוב עולם
שכתב בסדרו* קימנעא לשחות מים
יבנם אם חולה הוא או איסטניס ואי
צעי משתיא חמרא משום אונס לומר
בחמישי הלל הגדול ישתנס תימה כיון
שאוסר לשחות איך תיקנו כוס חמישי
הא ארבע כוסות תיקנו ולא חמישי
וכן מה שאוסר לשחות אפי' מים הא
לא מבטלי טעם מלה דאפילו אחר
הפסח לא אבד לקמן רק מיני מיכלא
אבל מיני מישהיא אפילו יין לא מליקן
לאסור והא דאמר בין שלישי לרביעי
לא ישחה מפרש בירושלמי שלא ישתכר
ושלא יוכל לומר הלל וכן פסק רבי'
שמואל לקמן* דכל שחיה מותרת
ואפי' לפי המפרשים בין שלישי לרביעי
לא ישחה שלא יבטל טעם מלה מ"מ
במים לא מיירי אלא בין דומיא בין
ראשון לשני ישחה דמיירי ביין כי היכי
דיגבריה לליביה כדאמר' לעיל. [דף
קה]. ומיהו רוב עמא דבר לשחות וגם
רב אלפס התייר מים ולא אבד רק יין:

YAAKOV B. ASHER (1270 - 1340) ר' (10) וכו' (א"ר ס' א"ר)

וכן סידר רב כהן
צדק ורבינו משה וכן כתב רב עמרם שחוזר
ואומר עליו יהללך יראה מדעתם מי שירצה
לעשותו (ד) [א] חותם ביהללך אחר ההלל
ואומר על החמישי הלל הגדול ונשמת וחותם
ביהללך. וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב
למעט בברכות ומי שרוצה לעשותו לא יחתום
אחר ההלל ויאמר עליו הלל הגדול ונשמת
ויחתום בו וכן כתב הרי"ץ גיאת (ח"ב עמ' קב).

R' SAMUEL B. MEIR (1085 - 1158) ר' (11) רל"ק (ס' א"ר ק"ח)

רשב"ם
יסלוד. (*נשמת כל חי) וגומרין בו
בא"י מלך מהולל בתשבות וזו היא
ברכת השיר דמתניתין כלומר ברכת
השבת: ור' יוחנן אמר נשמת כל חי יי
אף נשמת דהיינו ברכת השיר דמתני'
דאילו יהללך אזו אומרים בכל יום
שאומרים בו את ההלל ומאי שנא
ליל פסח דנקט אם לא להוסיף עוד
ברכה אחרת והיינו דאמר הלכה
כרבי יוחנן בתרוייהו וקבעוהו לאחר
הלל הגדול שגריך לאומן כדלקמן
דהשתא איכא ברכה בכל חדא וחדא
והכי הויא מילתא שפיר כך נראה
בעיני: ה"ג ת"ר רביעי גומר עליו
את ההלל ואומר עליו הלל הגדול:

SHULCHAN ARUCH (13) א"ר (א"ר א"ר) R' YOSEF KARO (1488 - 1575)

תפא שלא לשחות אחר ארבע כוסות, ובו ב' סעיפים:

א אחר ארבע כוסות (א) אינו רשאי לשחות יין אלא מים:

אמנם מצאתי בראב"ה פסחים סי' תקכ"ה כותב: "וגירסת רוב הספרים רביעי". והנה הראב"ה היה סמוך ממש לדורו של הרשב"ם. וכיון שהוא כ' שג"י רוב הספרים רביעי ע"כ שבגמ' פסחים במקורות עתיקים שלפני זמנו של הרשב"ם כבר היתה הג"י רביעי, כי דוחק לומר שבזמנו של הרשב"ם תיקנו רוב הספרים ומחקו חמישי וכתבו רביעי. ולפי"ו לא הרשב"ם בעצמו הוא שתיקן גירסא זו אלא סמך גם על המקור שלפניו. ואין זאת דעה יחידית אלא שכן סברו עוד קדמונים. כן יש סמך מכתבי"ד אכספורד שהבאתי לעיל שמקורו ממצרים ויש מיחסים אותו לתקופתו של הרשב"ם. ובו נמצאת הגירסא רביעי. ומכתי"י מינכן א' אין ראיה משום שנכתב באירופא אחרי זמנו של רשב"ם ויכול להיות שהיה לפניו כתי"י שהוגה עפ"י הרשב"ם.

(B) עוד י"ל שיטת הבי"י שפסק כהרשב"ם שאין לעשות כוס חמישי, משום שלדעת הרשב"ם להגירסא כוס חמישי, חיבה הוא לר"ט כמ"ש הרא"ש בביאור שיטתו. ולקמן אביא שכן מבואר בהפרס לרש"י וכ"ה בעל המאור על הרי"ף, ולפי"ו ר"ט חולק על רבנו שסוברים רק ד' כוסות חובה ואין הלכה כר"ט. ומה"ט פסק הבי"י שלא לעשות כוס חמישי, שזה עולה לשתי הגרסאות, והגם שלשיטת הגאונים כוס חמישי רשות סובר הבית יוסף במקום רשות, שב ואל תעשה עדיף, שהרי לדעת הרשב"ם ושר"ט חולק א"כ אין לעשות כרעת יחיד.

(C) עוד יש לומר עפ"מ שכתב הראב"ד בתמים דעים סי' ל': הני דאסרי למשתי חמרא בתר ד' כוסות לאו מעיקר הלכה אלא ממנהג. ואפשר דבזמן הזה שאנו עושים ב' ימים נהג המנהג בעבור העניים שספקו להם ד' כוסות מן התמחוי לבי' לילות וכדי שלא ישתו אותו יין שנתנו להם לבי' לילות, כלילה אחד, [הנהיגים שלא לשתות יין אחר ד' כוסות] ע"כ. הוספה זו היא בס' המנוחה פ"ח מתו"מ הי"י ומסיים על זה: ואנו כבר מצאנו עיקר המנהג כמו שכתבנו פ"ו. שם מבאר הטעם משום הכירא ופרסומי מילתא דארבע כוסות דחובה גינהו. ובכנסת הגדולה או"ח סי' תפ"א כותב על דברי הראב"ד: ולפי זה בליל שני מותר לשתות יין. ואפשר כיון דנתסד המנהג בשביל לילה הראשון לא פליג רבנן בין לילה א' לליל ב' דלא ליתי למטעי. וראה בחק יעקב ופרמ"ג. ויש להעיר לפ"ד בא"י שאינו נהג רק לילה אחד למה אסרו. ולפי דברי הראב"ד אולי י"ל הטעם שהמחבר בשו"ע לא הזכיר כלל בשם י"א שיטת הרבה הראשונים הנ"ל הסוברים שיש מצוה מן המובחר בכוס חמישי. משום העניים שמספיקים להם רק ד' כוסות של יין מה שחובה, ואם העשירים יעשו ה' משום מצוה מן המיבחר יהי' זלזול כלפי העניים, ויקפידו שלא הספיקו להם ה' כוסות, כי יחשבו שלא יצאו ידי חובתם כראוי.

ותמיהה על מרן הבי"י אחרי שהטור הביא דעת הרא"ש שנהגו העולם לעשותו רשות ושכן שיטת כל הגאונים לפי גרסתם בגמ' "חמישי" ואפילו לשיטתו שרה"ג סובר כרשב"ם, למה לא הביא בשלחן ערוך כדרכו בכל מקום בכה"ג לכתוב: ויש אומרים שכוס חמישי רשות, וי"א שמצוה מן המובחר כמו שנתבאר מכל הראשונים הנ"ל. ותפס להלכה רק כהרשב"ם. ומשום זה גשכה לגמרי כל הענין של כוס חמישי. וכעת שנתגלה לנו תשובת רה"ג במילואה ומפורש בה שהוא גורס ג"כ כוס חמישי, וסובר כשיטת כל הגאונים שהוא רשות וגם דעת הטור ברה"ג אפשר לפרש כן. א"כ יש לפטוק שכוס חמישי הוא רשות. ולי"א מצוה מן המובחר.

ולתרץ קצת הפליאה על מרן הבי"י, שהשיטת בשו"ע שיטת כל הגאונים והראשונים שמקורם בגמ' מפורשת והביא להלכה דעה יחידית, נגד דעת הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש שבכ"מ פוסק כותיהו. וכן הרמ"א מביא רק השיטה שהתירו לאסטנס. ונר"כ השו"ע לא עמדו על זה.

(A) נראה לי על פי מה שיש לבאר דברי הרשב"ם שכותב: ה"ג כוס רביעי כו'. אם זהו התיקון שלו או שהיתה לפניו גירסא כזאת בכתי"י שלפניו, וכידוע ישנן שתי מיני גרסאות הכלולות בהמלה: ה"ג. ולכאורה מכל המבואר לעיל וכן מדברי הרא"ש שפי' דברי הרשב"ם שגורס כוס ד' משום שלפי גירסת הספרים משמע שכוס ה' הוי חובה. וכנראה מטעם זה מחק המלה חמישי.

וידוע מ"ש רבינו תם בהקדמה לספר הישר וז"ל: כי גם ר' שלמה זקני זצ"ל אם הגיה הגירסא. בפירושו הגיה אך בספרו לא הגיה, כי אם שותי מימיו הגיה על פירושו אשר לא מלאו לבו לעשות כן בחייו כו' ועתה אודיע בשנים ושלשה מקומות שהגיה רבינו שלמה בפירושו, שאי אפשר לעמוד בו, כי אם בגרסאות הראשונות. ואם ח"ו נשבש הספרים ונגיהם לא ידענו עוד אמנת הדברים. ושרא לי' מאריה לרבינו שמואל אחי כי על אחת שהגיה רבינו שלמה הגיה הוא עשרים, ולא עוד אלא שמחק הספרים. וידעתי גם אני כי מגודל לבבו ועומק פלפולו עשה זאת. וראייתו במקומות בספרים ישינים ואינו ראיה כי גם בספרים ישינים כו' חסרו מאשר לפניו וקודמו קדומים ישינים מיושנים לא יעודים, ולא כר"ח שהם גורסים אשר יעידים נאמנים כו' ע"כ. והנה

בנידון שלפנינו נכראה שהרשב"ם מחק גירסת הרי"ח והגאונים על יסוד שהיה לו קושיות על הגירסא שלפניו וכמ"ש הרא"ש. ועל יסוד דבריו כתבו כן גם בתוס'. ולפמ"ש ר"ת בנידון כזה העיקר כג"י ר"ח והראשונים וא"א למחוק גירסא מפני קושיות.

ר' משה יסרליס (15) (1572 - 1520)

הגה וכל המשקין דיין (ה) קיין (בית)

יוסף. ומי שהוא איסטניס או (ב) תאב הרבה לשותות, וכול לשותות כוס חמישי (ג) *ויאמר עליו הלל

(3) הגדול (מרדכי):

ר' שפרלינג 1896 (16) ר' שפרלינג 1896

תקנה טעם למנהג שמוזגין כוס חמישי וקוראין אותו (מ) כוס של אליהו הנביא, משום דאיכא פלוגתא בגמרא אם צריכין כוס חמישי, ולא אפסקא הלכתא. וכשיבא אליהו יתברר הספק. ועל כן מוזגין הכוס מספק ואין שותין אותו וקוראין אותו כוס של אליהו, כי בכואו יתבררו כל הספקות וגם ספק זה (הנריא):

GRA (1720 - 1797)

ר' שניור זלמן של ז'לד (17) (1745 - 1812)

ה ובקצת מקומות נהגין שלא לנעול החדרים שישנים שם כליל פסח כי הוא ליל שמורים לכל בני ישראל לדורותם להוציאם מגלות הזה ואם יבא אליהו ימצא פתח פתוח ונצא לקראתו במהרה ואנו מאמינים כזה ויש באמונה זו שכר גדול ¹⁰ ובמקומות שמצויין גנבים אין לסמוך על הגס כמו שנתבאר בס"ת ת"ג (ספי"ג ל"ט) ¹⁰ ונהגין במדינות אלו למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא:

ר' מנחם מנדל שניידער (18) (1902 - 1994)

In addition to the four cups of wine that each participant drinks during the Pesach Seder, a fifth cup is placed on the Seder table. This cup, which is not drunk, is known as *Kos Shel Eliyahu*, Eliyahu's Cup.

Regarding this cup, the Alter Rebbe states in his *Shulchan Aruch*:^[164] "It is customary in these countries to pour an additional cup - one more than for those seated. This cup is called *Kos Shel Eliyahu*."

What is the reason for this additional cup, and why is it so named?

There is a difference of opinion in the *Gemara*^[165] regarding the necessity of drinking a fifth cup of wine. Since this matter was not clearly adjudicated, there are those who say^[166] that a fifth cup is poured and placed on the table, but not drunk. This cup, they say, is called *Kos Shel Eliyahu*, because, as Eliyahu will clarify all doubtful *halachic* matters, he will clarify the ruling about this cup as well.

However, from *Chok Yaakov*^[167] and the *Alter Rebbe's Shulchan Aruch*^[168] it is clear that the fifth cup and *Kos Shel Eliyahu* are two distinct entities, each involving different rulings as to whether it need be poured at all, whether the wine may be drunk, and whether it is poured for each individual in attendance or only once for all those assembled.

The question thus remains: What is the reason for the custom - not mentioned at all in the *Gemara* or the *Rishonim* - of placing an extra cup of wine on the table, a cup which is not drunk, and calling it *Kos Shel Eliyahu*?

מתיר געווען צו יעדן איינעם (וועלכער דארף דערצו אָנקומען).

ומזה מובן אויך בנוגע להרמב"ם ושיטתו אין כוס חמישי (וואס האלט, כנ"ל, אז ס'איז ניט סתם א היתר אדער רשות, נאר ויש לו - חיוב), אז דאס איז ניט א חיוב פון איין כוס פאר אלע מסובין, נאר א כוס פאר כל אחד וואס איז מקיים מצות ד' כוסות, וכדיוק לשונו "יש לו למזוג", אפילו ניט "יש למזוג (סתם) כוס חמישי".¹⁰

און זיי האבן אין זיך פרטים ודינים שונים זמ"ז: "לשותות כוס חמישי" האט מען מתיר געווען למי שצריך כו' און דעמאלט דארף ער זאגן עליו הלל הגדול כו' משא"כ כוס של אליהו "ונהגין במדינות אלו" (ניט נאר אז יש להתיר).

ג) חילוק הכי גדול - מאיז מוזג נאר "כוס אחד יותר מהמסובין" ושיך לסדר כל המסובים, ניט קיין כוס לכל אחד, משא"כ דער כוס חמישי, וואס מ'האט

1. והנה יש אומרים³⁵, אז דאס וואס ען נעמט כוסו של אליהו איז פאר-ונדן מיט כוס חמישי - וויבאלד ס'איז א פלוגתא אין גמרא צי מ'דארף אבן א כוס חמישי און לא אפסקא לכתא, דערפאר, מחמת ספק, איז מען זוג דעם כוס חמישי און מ'טרינקט אים יט. און דערפאר רופט מען דעם כוס - כוסו של אליהו, אַנדייטנדיק דער-יט, אז ווען אליהו וועט קומען און וועט מברר זיין אַלע ספיקות, וועט אויך יער ספק, וועגן דעם כוס נתברר ווערן. פון "חק יעקב" און דעם אַלטן רבינען זו"ע איז אבער מוכח אז דאס זיינען נויי באַזונדערע ענינים: דער אַלטער י"ב ברענגט אין זיין שו"ע³⁶ (דעם פסק הרמ"א³⁷) "אחר ד' כוסות נהגו כל ישראל מדורות הראשונים שלא לשתות יו . . אם לא לצורך הרבה כגון שהוא איסטניס או שהוא תאב הרבה לשתות . . אם אין לו שאר משקין רק יין יש להתיר לו לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול ונשמת וישתבח עד החתימה".

און אין פריערדיקן סימן זאגט דער אַלטער רבי³⁸ (פון חק יעקב³⁹) "ונהגין

במדינות אלו למזוג כוס א' יותר מה-מסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא".

פון דעם איז מובן אז דאס זיינען צוויי באַזונדערע זאכן לגמרי - ועד כדי כך

א) אז זיי שטייען, זיינען פאָנאָנדער-געטיילט, אין צוויי באַזונדערע סימנים;

ב) זיי ווערן אָנגערופן מיט אַנדערע שמות ("כוס של אליהו" און "כוס

R' SHLOMO GANZFRIED (1804 - 1886) קיצור הלכות ימות

ק"ט. סדר ליל-פסח. ובו י"ב סעיפים.

א. אף-על-פי שבכל שבת ויום-טוב יכולים לקדש ולאכול מבעוד-יום, להוסיף מחול על הקודש [ע"י לעיל טו, ב], בפסח אינו כן. והטעם הוא, לפי שמצנת אכילת מצה היא דוקא בלילה, כמו קרבן-פסח, שנאמר בו (שמות יב, ח) : ואכלו את הבשר בלילה הזה [ואכילת מצה הוקשה לאכילת קרבן פסח, שנאמר (במדבר ט, יא) על מצות ומרורים יאכלהו; והקידוש צריך להיות בשעה הראויה למצה]. וכן מצנת "ארבעה כוסות" היא דוקא בלילה. וכיון שגם הכוס של קידוש הוא אחד מן הארבעה כוסות, לכן אין מקדשין עד שיהא ודאי לילה. — (א"ח תעב, א ט"ז ומש"ב).

ילבש את הקיטל, וישב על מושבו, לעשות את הסדר. ומצוה לחלק לתינוקות שקדים ואגוזים וכדומה, כדי שיראו שינוי וישאלו; ועל-ידי-זה יתעוררו לשאול גם-כן על מצה ומרור והסיבה. — תינוק ותינוקת שהגיעו לחינוך, דהיינו שהם יודעים מקדושת יום-טוב ומבינים מה שמספרים מיציאת-מצרים, נותנים לכל אחד מהם גם-כן כוס, שישתה ממנו.

נוהגים למוזג כוס אחד יותר מן המסובים וקוראים אותו "כוס של אליהו הנביא". — (א"ח תעב, ט"ט. ח"י ת"פ, ו).

ב. משרתו או אחד מבני-ביתו ימוגו את הכוס הראשון, ולא ימוזג הוא בעצמו [כלומר מי שקורא את ההגדה], כדי להראות דרך-חירות. וכן בכל פעם שמוזגין כוס, ימוזגו הם ולא הוא בעצמו.

ויזהיר לבני ביתו, שישתו מכל כוס לכל-הפחות את הרוב בפעם אחת. ומן הכוס הרביעי ישתו רביעית בפעם אחת. ויכוונו כולם למצנת ארבעה כוסות ולמצנת סיפור-יציאת-מצרים, ולמצנת אכילת מצה ומרור. שהרי גם הנשים חייבות במצוות אלו, רק בהסיבה אינן נוהגות. — יעשה קידוש ככתוב בהגדה, וישתה בהסיבת שמאל. — אם אפשר, טוב לעשות כדברי הפוסקים, האומרים לשתות כוס שלם בכל ארבעה כוסות. — (א"ח תעג, א, תעב, ד"ט. ומשנה ברורה שם).

PESACHIM (20) ס' פ' (21)

אמר לו

ISRAEL HAS — כבר מובטח להן לישראל — THEY SAID TO HIM: ALREADY BEEN ASSURED, i.e. there is an ancient tradition, שאין לא בערבי שבתות ולא לא בערבי ימים טובים — ON THE EVE OF THE SABBATH [Friday] OR THE EVE OF YOM TOV, מפני הטרור — BECAUSE OF THE DIFFICULTIES this would impose on people who would have to interrupt their preparations for the Sabbath or Yom Tov to greet Elijah.^[15]

R' ZELIKMAN' OF BINGA (21) מהר"ל ז"ל (1811-1880)

כלומר טורח היה להתעסק עמו ולא מצי להכין לצורך יו"ט ושבת. והנה ראיתי יש בני אדם בליל הפסח שמוזגין כוס מיוחד ומעמידין על השולחן ואומרים שזה הכוס לאלהי הנביא, ולא ידעתי מאין זה הטעם.

R' CHAIM BENBENISTI (22) ס' פ' (20) (17th c.)

(קפנ) לא יהיה הכוס פגום ואם יאמר איזה דבר נוסחתי יזהר וולהריק אותו הנשאר אל הקנקן. ונוזג ונוזגו ואחר כך יחזור ויוולא הכוס לזנוג שלא יהיה הכוס פגום ויעשה כן בכל ד' כוסות בכל פעם נשיוזגם ויש סווכין על החוס' לנדה וזה שמוסיפין לזנוג בו בכל פעם דרשות ונהרי"ל ז"ל ויראה שזהו הנונה שראיתי לקחת אשכנז להניח בשלחן כוס אחד ריקן חוץ וון הכוסות הנריכים לזנוגים בשלחן להריק כל הנשאר ונכוסות הזנוגין שם וקורין אותו כוס של אליהו הנביא זכור לטוב והנאני הנונה הזה וכן אני נוהג ונשיורי הכוסות הללו הניתנין בתוך הכוס הזה אני שותה בתוך הסעודה:

MORDESHAI B. HILGEL (23) ס' פ' (20) (1250 - 1298)

קפנ צירושלמי משמע ומהני ליה תיקון לטם פגום בתוספת יין או במים וכן נוהגין בארץ אשכנז אבל בארץ ארפת טהגין שכל כוס ששהי ממנו מחזיקין אותו בפגום אם לא יערה הכל לחוץ כל מה שבטם וימוזג יין אחר לקדש עליו וכן צבחה"ז (1):

כוס פגום לקנקן, היין שבקנקן (כו) פשר, משום (כח) דקמא קמא בטיל: ו (כט) יכוולין לתקן כוס פגום על-ידי שיוסיפו מעט יין, ואפלו על-ידי שיוסיפו עליו (ל) מים (לא) מתקן: ז (לב) עבשעת (י) [י] הדחק מברכין על כוס פגום:

1 Then Ahab told Jezebel everything that Elijah had done and everything about how he had slain all the [false] prophets by the sword. 2 So Jezebel sent a messenger to Elijah, saying, "Such may the gods do [to me] and such may they do further . . . * for at this time tomorrow I shall make your soul like the soul of one of them."

3 When he saw [the danger], he arose and fled for his life; he came to Beer-sheba which is in Judah, and left his attendant there. 4 He then went a day's journey into the wilderness; he went and sat under a solitary retem tree, and requested for his soul to die. He said, "It is enough! Now, HASHEM, take my soul, for I am no better than my forefathers."

5 He lay down and slept under a solitary retem tree; and behold! — an angel was touching him and said to him, "Get up and eat!" 6 He looked up and behold, near his head [were] a coal-baked cake and a cruse of water; he ate and drank, then went back and lay down.

7 The angel of HASHEM returned to him a second time, and he touched him and said, "Get up and eat [more], for there is a long way ahead for you." 8 So he arose, and ate and drank; he then walked on the strength of that meal for forty days and forty nights, until the Mountain of God, Horeb. 9 He arrived there at the cave and spent the night in it; then behold, the word of HASHEM came to him and said to him, "Why are you here, Elijah?"

ויגד אחאב לאיזבל את כל-אשר עשה אליהו ואת כל-אשר הרג את-הנביאים בקרב: ותשלח איזבל מלאך אל-אליהו לאמר כה-יעשו אלהים וכה יוספון כיי-בעת מחר אשים את-נפשך בנפש אחד מהם: וירא ויקם וילך אל-נפשו ויבא באר שבע אשר ליהודה ויגח את-גערו שם: והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם אחת [אחד] וישאל את-נפשו למות ויאמר רב עתה יהיה קח נפשי כי לא-טוב אנכי מאבתי: וישכב וישן תחת רתם אחד והנה-זה מלאך נגע בו ויאמר לו קום אכול: ויבט והנה מראשתיו עגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישב וישכב: וישב מלאך יהודה ושינת ויגע בו ויאמר קום אכל כי רב ממך הדרך: ויקם ויאכל וישתה וילך בכח ויאכילה היתה ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חרב: ויבא-שם אל-המערה ויגלן שם והנה דבר-יהודה אליו ויאמר לו מה-לך פה אליהו:

הודיע כי הרוחם היה יחידי ולא מצא באותו המדבר מחסה אחר שישכב שם אלא אותו רותם לבדו, ובדוחק היה יכול לחסות תחתיו: והנה זה מלאך אינו אמור זה על הודעת המלאך אלא יבא על הזמנת העת, כמו הנה וכן קול דודי הנה הן כא (שיר השירים ב, ח) והיה מספיק באחד אלא יצאו שניהם למדורות הזמנת הענין כלומר חתך שישן בא אליו המלאך ונגע בו והעירו משנתו ויאמר לו קום אכול: (ו) עגת רצפים. עוגה אפוייה בגחלים: ויאכל וישת. לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים, שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא ראינו שיאכל ושידיה שם עוגה אחרת ולא מים אחרים:

שאלתני הודיעך קושט אמרי אמת על מה שמכו בקצת ק"ק מאשכנ"ז ואלטליא שג"י קודם חג הפסח מכינים את השולחן שעושין בו הסדר לאו וי' אף וו כי אם כליל פסח בהחלת הסדר מכינים כוס אחד וממלאים אותו יין ואומרים זה הכוס הוא לאלהינו הנביא ואחר גמר הסדר מתקין המטה שהסנו לנצל

היות ומזמין הכוס מלא יין ואומרים עליו לשם אליהו * שבע ניגן נראה בדבר ור אלזל ישראל מפני שאין לו שורש וענף * ומחן דכר שמה דאליהו הכיז כליל פסח ואינו אלא כניחוש נשים והנביאים * עד כהן תמנית שאלתך נחסרון ידיעהך *

אשר לזאת אעין ואומר לך הוזהיר בדבריך ואל תלעיג במנהגן של ישראל דכעין תורה היא לכל הפחות חמשה אס נחקר נמצא שהוא תורה ממש * הנה מנהג הראשין שמכינים השולחן ג"י קודם פסח ודאי הוא זכר לקיבן פסח שהיו מצקיקין אותו ג"י קודם פסח * כמ"ש בהלכות הפסח כי פסח דורות היה נזבוקר ועומר ב"ד * ועל הכנה הכוס לאלהיו וזכר לטוב יש לו שורש למטה וענף עץ עבות למעלה דהנה ודאי שמעת עד כה טעם הכנה הכוס לאלהיו נשעת המילה וכינוי השם שהוא אליהו מלאך הנביא * כי הוא זה הנה שכרו אחו והפה שאסיר לדבר על ישראל שהפרו את הנביא הוא הפה-שמאשר ומעיר על ישראל ונעשה עצמו סניגור בהיות עד הרוחה שישראל מקיימין את הנביא * ח"כ הכא וכינוי לקיים מנהגן של ישראל כליל פסח להכין לו כסא דמהאנותא ומטה ושולחן ערוך שזו ישראל מקיימים את הפסח שחזר מחוקותיו ואשפטיו הישרים הוא ית' אשר לזה עליו וכל ערל לא יאכל בו להניח את שמתו אחיו מחמת מילה * ולדעת רבי הושע אפי' מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח מאחי רבתי או מלחא אותו או יאכל בו וכלילה הראשונה שמתקיימה מצוה זו מאכילת הפסח הורכו לקיים מצוה מילה חל"כ"ש ואעבד ע"ד מתבוסם דמייך שדרו ל"ה דם מיל' דם פסח אס ודאי להניד שנתן של ישראל ולהוביל לפני הקב"ה שהם קיימו מה שקבלו מצוה פסח החלויה במילה אין כהן ספק כי נא יבא ברכה אליהו ו' כלל דתי ישראל לראות קיום המצוה אחת שהיא פסח ומילה שהם מקיימים ויעלה לנו השמימה להליך בעד כלל וברע ישראל למהר ולהחיש גאולתם ופדיון נפשם בגאולה אחרונה דהוי דגס בחרחה דגאולת אפקדי שיהיה בני' חמון ויה פשוט וק"ל * ואם ימצאו טעמים אלו בס' ה' אלהים הוא היודע כי לא ראייתם עד הנה ויכתיב מחלקם נחיים ועל שמש יקרא *

אחר החיפוש ראיתי לה"ה בעל כנה"ג בס' פסח מעובים אשר לו שהניח בס"ק קפ"ב * שראה מנהג בקצת אשכנזים להניח בשולחן כוס א' ריקן חוץ מן הכוסות הנרכוים למסובין בשולחן כדי להריק בו כל שירי כוסות המסובים * ושקורין לכוס זה כוס של אליהו ו' ושהיה לו לנחש מנהג זה ונהג בו ומאותן השיריים היה נוהג לשחות בתוך השעורה המנהג שהוא היה נוהג עליו אין להשיב כי מנהג יפה הוא * אמנם מנהג אותן האשכנזים שניצל כוס ריקן ושירי כוסותיהן שסופקין לתוכו ליחסו לאלהיו ו' כל פשוט ששעוה הוא בידם ואוששני להם מזמחה כי זה הוא זלוול כבוד למכתב מאיליו * והמנהג הנכון שראיתי הוא עיקר האיל וארבעה כסי דהאי ליליא חרבעה גאולת קרינתו להו וארבעה גאולת טיבה ראו ונכון להכין כוס זה נשם אליהו כי הוא המבשר את הגאולה אחרונה * ולתכלית מ"ש ה"ה בעל כנה"ג ו' כוהא חני בשנים אך לא ליחס על כוס הריקם מלא שיריים שמו של אליהו ו' כל

R' YAKOV b. YOSEF RICHTER BECHUFEN (1670 - 1736) חק יחזק

R' YEHUDAH ASHKENAZI 1747 28 גאר ה' 76

שנים 60 כלול פה כי ניסן נחלו וניסן עתיד לנהל דתי ליל שמורים לילה המפורסם השנה ימי כרשית ולס יבא אליהו ימנה פתח פתוח ולא לקראתו ההרה והנו מאמינים בזה נאית סוף לדבר כירושלמי דהנוטות פ' הנוטה ויש בלחמה ו סדר גדול ע"ל ואין נוסטין כן להית פתח פתוח כי שית הוקף דגכים ונוסטיין באלו מניוה לחוג כוס אחד יותר מהסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא :

יאמר אמן גבורותיך וכי ולא יאמר בסיים ואמרם זבח פסח, מט"מ, מ"א. והח"י כתב: ואין נוהגין פן רק אומרים הכל בשני לילות שוין. נוהגין באלו המדינות למזג כוס א' יותר מהמסבין

וקורין אותו כוס של אליהו הנביא:

R' CHAIM PALAGI (IZMIR) 30 מוצ' 60 ח' (ד:)

דע דנמנהג כוס של אליהו אינן טוים בני כפרד עכ נני אטכנו והוא דנאטכנו נהחחל' הכדר ממלאי' תחילה כוס לאליהו כנניא ואחר הסדר מנימין אותו אלל המטה טיטן זה הנע"הב אף בני ספרד המנהג הוא מסיורי הכוסות וטוחים ממנו בחוף הסעודה כמ"ס נס' פסח מעונין אום קפ"ז וכנר עמד נזה נס' ברכת אליהו ק"ק דג"ה ע"ב ועיין סס סנחן טעם נכון למנהגים אלו טיטן באטכנו ועיין נקו' ח"ל דו"ך סוע"א

YEHUDAH ROSENTHAL 31 מחק' ק

מהקבל על הדעת לקשר את הכוס המיוחדת אשר שמו לכתחילה על השולחן בפני טעמים אחרים ואשר במשך הזמן קבלה את הכוס של אליהו לא עם אליהו הנביא אשר יבא לתרץ את הבעיה של הכוס החמורית (הגר"א) כי אם אליהו הנביא המליך טוב של היהודים ומבשרה של הגאולה. אליהו אשר לבואו חיכה כל יהודי בליל הפסח. אליהו הנביא מבשר הגאולה היה אישינה ריאלית אצל כל העם ובעיקר ציפו לבואו אחרי השהיטות של שנת ת"ח. גיורות ת"ח והתנועה המשיחית של שבתי צבי הלהיבו את דמיון העם ולרגליהם גברה השפעת הקבלה הלוריאנית (הצפתית) על חיי היהודים. המנהג של כוס של אליהו הוא אחד המנהגים אשר קמו תחת השפעת הזרם המיסטורי החדש בישראל.

LUBAVITZER REBBE 32 איקו' אומר

This belief is to be found within all Jews, for all are "believers and children of believers." And this is so, regardless of the individual's revealed level of service. For every Jew intrinsically believes in and awaits the coming of *Mashiach* - this belief and anticipation being a Divine command both in the Written and Oral Torah.[169] Moreover, these feelings grow ever stronger as we move closer to the Redemption.

This is why it is specifically in these later generations, when the time for the final Redemption draws closer and the passionate longing for its coming grows stronger, that the custom of pouring a *Kos Shel Eliyahu* has become widespread.

Also, the expression "to pour an additional cup - one more than for those seated," alludes to the fact that *Eliyahu* becomes one of those who are seated at the *Seder* table.

For the belief of the Jewish people on this night - the night when G-d revealed Himself in His full glory, and which finds physical expression in the cup and the wine - is in itself sufficient to unite *Eliyahu* with the partakers of the *Seder*, to the degree that *Eliyahu* himself becomes a *Seder* participant.

— ווייל די אמונה פון אידן בליל זה, לילה שנגלה עליהם ממה"מ הקב"ה בכבודו ובעצמו" און וועלכע קומט בגלוי ובגשמיות (כוס ויין) — דאס גופא ברענגט און איז מעורר אז אליהו הנביא זאל זיך געפינען בא יעדן סדר, אלס — יותר מכל המסובין, אבער ביחד עם זה שטייט זיין כוס צוזאמען, אויפן זעלבן שולחן מיט כוסות המסובין — אחד מן

און דאס איז א) „כוס אחד" ב) ער איז יותר מכל (— מכללות) המסובין. ועפ"ז יש לבאר דעם דיוק הלשון פון אלטן רבי"ן „למזוג כוס א' יותר מה- מסובין וקורין אותו כו" — דערמיט איז דער אלטער רבי מרמו, אז אליהו הנביא קומט און ווערט איינער פון די מסובין רוולוחו החדר -9-

און דעריבער איז דוקא בדורות האחרונים נתגלה און נתפשט געווארן דער מנהג פון „למזוג כוס א' יותר מה- מסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא", כאטש אז אין די פריערדיקע דורות געפינט מען ניט וועגן דעם (בגלוי),

33) (לכ"ו)
 HAFTORAH SHABBOS HA'GADOL

¹⁹ For behold, the day* is coming, burning like an oven, when all the wicked people and all the evildoers will be like straw; and that coming day* will burn them up, says HASHEM, Master of Legions, so that it will not leave them a root or branch. ²⁰ But a sun of righteousness will shine for you who fear My Name, with healing in its rays, and you will go out and flourish like calves [fattened] in the stall. ²¹ And you will trample the wicked, for they will be ashes under the soles of your feet, on that day that I bring about, says HASHEM, Master of Legions. ²² Remember the Torah of Moses My servant,* which I commanded him at Horeb for all of Israel — [its] decrees and [its] statutes.

²³ Behold, I send you Elijah the prophet before the coming of the great and awesome day of HASHEM. ²⁴ And he will turn back [to God] the hearts of fathers with [their] sons and the hearts of sons with their fathers, lest I come and strike the land with utter destruction. **

Behold, * I send you Elijah the prophet before the coming of the great and awesome day of HASHEM.

כִּי־הִנֵּה הַיּוֹם כֹּאֵן בַּעַר כַּתְּנוֹר וְהָיוּ כָל־
 יוֹדִים וְכָל־עֹשֵׂה רָשָׁעָה קֵשׁ וְלֹהֵט אֹתָם הַיּוֹם הַזֶּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
 אֲשֶׁר לֹא־יִעֲזֹב לָהֶם שְׂרֵשׁ וְעַנְיָה וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שָׁמַי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה
 וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ וַיְצַאֲתֶם וּפְשָׁתֶם כְּעִגְלֵי מִרְבֵּק וְעֵסוֹתֶם רָשָׁעִים
 כִּי־יִהְיוּ אַפְרַ תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת:
 בְּחֶרֶב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים: הִנֵּה אֲנִכִי שֶׁלַח לָכֶם אֶת
 אֱלִיָּה הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהִשִּׁיב לְבַב־אֲבוֹת עַל־
 בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבּוּא וְהִכִּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֶרֶם:

הִנֵּה אֲנִכִי שֶׁלַח לָכֶם אֶת אֱלִיָּה הַנְּבִיא
 לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

34) ר' YECHIEL MICHAEL EPSTEIN (1829 - 1908)
 (ל"ח אה"ת)

א ואחר ששתו הכוס השלישי נוהגין לומר שפוך המתך
 וגו' ולפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ליל שמורים
 ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על הבבליים
 שחרבו בהמ"ק ועל כי קודם ביאת המשיח יבא אליהו
 כדכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני
 וגו' ולכן המנהג להעמיד עוד כוס באמצע השלחן
 וקורין אותו כוסו של אליהו ויש שהיו נוהגים לעמוד
 מהסיבה ולאמר ברוך הבא והכל לחיווק האמונה כי
 כך אנו מקבליים שבניסן נגאלו ובניסן עתידין לגאל
 כדאיתא בפ"ק דר"ה ולכן בעת גמר הסדר קודם אמירת
 לא לנו וגו' כי לשמך תן כבוד אנו מתעוררים שיתן
 כבוד לשמו הגדול יתברך :

35) PIRKEI D'REBBE ELIEZER

פרקי דרבי אליעזר (היגור) - "חורב" פרק כח
 נגלה לו הב"ה אמר לו מה לך פה אליהו, קנא קנאתי, אמי לו לעולם אתה מקנא, קנאת בשטים
 על גלוי עריות, שני פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, וכאן קנאת, חייך שאין עושין ברית מילה עד
 שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים לעשות כסא אחד מכובד למלאך הברית, שנקרא
 אליהו ז"ל מלאך הברית, שני ומלאך הברית אשר אתם חפצים.

36) ר' ELIYAHU KRAMER OF VILNA

שפוך המתך: אומר כאן בכדי שיהא
 שייך אחר זה לומר לא לנו ה' לא לנו כי
 הפסיק באכילה, והטעם שמפסיק את
 ההלל שחצי הראשון קאי על גאולה
 מצרים וחציה השני קאי על גלותנו
 וגאולתנו לעתיד לכן מתחילין בשפוך
 המתך שאין מתרומם קרני הצדיקים עד
 שיכלו הפרשעים ולכן מתחילין בשפוך
 המתך ואח"כ אומרים לא לנו.
 (סי' הגדה)

Pour out Your wrath on the nations

A) This passage, not part of the earliest Haggadah, was added during the Middle Ages, during one of the darkest periods of anti-Jewish persecution. It began with the First Crusade (1096), in which, on their way to the Holy Land, the Crusaders stopped to massacre Jewish communities in Worms, Speyer and Mainz. It was the beginning of centuries of persecution, often in the name of religion.

One of the recurring events that made Pesach in particular a time of fear was the 'blood libel'. This originated in Norwich in 1144, and eventually spread throughout Europe. It is one of the few cases where persecution has left its mark on Jewish law. Several authorities ruled that though, preferably, the wine drunk on Pesach should be red, in communities where there is risk of a blood libel, white wine may be used instead.

What is notable about this addition to the Haggadah is its restraint. For centuries, Jews suffered a series of devastating blows – massacres, pogroms, forced conversions, inquisitions, confinement to ghettos, punitive taxation, and expulsions, culminating, in the very heart of 'enlightened' Europe, in the Holocaust. Yet these verses, two from Psalms, one from the Book of Lamentations, are almost the only trace left by this experience on the Haggadah, the night when we recall our past.

Albert Einstein once spoke of the 'almost fanatical love of justice' as one of the 'features of the Jewish

tradition which make me thank my stars that I belong to it.' Judaism is a religion of justice. It is also a religion of love, compassion, forgiveness, generosity and peace. But from the beginning it has wrestled with the question of how to bring the Divine presence down to earth, in the structures and institutions of society. The necessary precondition is justice. Once that exists, there is room for the many other virtues that humanise our world. But without justice, something fundamental is missing. 'Pour out Your wrath' is not a call for vengeance. It is not a call to human action at all. It is, rather, a prayer for Divine justice.

At this point in the seder, as we turn from the past to the future, we reflect on the tragedy of the Jewish people in the past, the many thousands and millions of our people who were murdered, sometimes in the name of the God of love. We ask God to reveal to us, at the end of days, the meaning of all this suffering. These verses are a cry of pain coming to us from one of the dark nights of the Jewish soul, as if to say: 'Let us understand, one day if not now, the justice of Your world, O judge of all the earth.'

Pour out Your wrath on the nations

B) In one manuscript from Worms, 1521, there is a unique addition to the Haggadah alongside 'Pour out Your wrath'. It is a prayer of thanks for the righteous gentiles throughout history who, rather than persecuting

Jews, befriended them and protected them at times of danger:

Pour out Your love on the nations who have known You,
And on the kingdoms who call upon Your name.
For they show loving-kindness to the seed of Jacob,
And they defend Your people Israel from those
Who would devour them alive.
May they live to see the sukkah of peace spread over Your chosen ones,
And to participate in the joy of your nations.

Pour out Your wrath on the nations

C) Some add, at this point, the following prayer in memory of the victims of the Holocaust and the courage of those in the Warsaw ghetto who, on the eve of Pesach 1943, rose up against the Nazis who had planned to destroy the ghetto and kill all its inhabitants on the first day of Pesach:

On this night of the Seder we remember with reverence and love the six million of our people of the European exile who perished at the hands of a tyrant more wicked than the Pharaoh who enslaved our forefathers in Egypt. Come, he said to his minions, let us cut

them off from being a people, that the name of Israel may be remembered no more.

And they slew the blameless and pure, men and women and little ones, with poisonous gas and burned them with fire. But we abstain from dwelling on the deeds of the evil ones lest we defame the image of God in which man was created.

Now, the remnants of our people who were left in the ghettos and camps of annihilation rose up against the wicked ones for the sanctification of the Name, and slew many of them before they died. On the first day of Passover the remnants in the ghetto of Warsaw rose up against the adversary, even as in the days of Judah the Maccabee. They were lovely and pleasant in their lives, and in their death they were not divided, and they brought redemption to the name of Israel through all the world.

And from the depths of their affliction the martyrs lifted up their voices in a song of faith in the coming of the Messiah, when justice and brotherhood will reign among mankind.

All sing:

Ani ma'amin be'emunah shelemah bevi'at hamashi'ach. Ve'af al pi sheyitmahme'ah im kol zeh achakeh lo sheyavo.

I believe with perfect faith in the coming of the Messiah. And even though he tarry, still I believe.

R' SHLOMO CARLBACH (1925 - 1994) 38 ר' שלמה (נס)

אם כן, איך אפשר להבין את זה? דוקא כשאנחנו פותחים את הדלת לאלהיו הנביא, אנחנו מדברים על הרע שיש בעולם?

וכאן באה התורה של ההייליגר בעלור. דוקא בסוף הסדר, כשאנחנו מרגישים כל כך עמוק בתוכנו את הקדושה שלנו, אנחנו מרגישים גם כן כמה הרשע שיש בעולם מעכב את הקדושה מלהופיע. אבל זה לא שאנחנו מתמלאים כעס. אדרבה - אנחנו אומרים: ירבונו של עולם! כדי שיוכל העולם לקבל את האור שלך, הוא יזדקק כנראה לניקיון יסודי, לביעור הרשע. אבל אנא! תעשה זאת אתה. אנחנו לא רוצים להתעסק עם זה! אנחנו רוצים שהלב שלנו יישאר נקי מכעס, שהוא יהיה תמיד מלא רק אהבה ושלוש. זה כל כך עמוק. כשבסוף הסדר אנחנו מגיעים לשיא הקדושה והטהרה, אנחנו באמת במדרגה של לבער את הרשע מן העולם. כמו ידונו. אבל אנחנו מבקשים מהקב"ה: ירבונו של עולם! אם יהיה צורך בהשמדת הרשעים - אנא! עשה את זה אתה.

ויש עוד פירוש געוואלד, של הקוצקר. הוא אומר: 'שפוך חמתך אל הגוים' - שפוך את החמימות שלך אל הגוים. 'אשר לא ידעוד' - מפני שהעולם כל כך קר, לכן הגוים טרם ידעוד'...

ואני רוצה שתדעו עוד דבר: דעו לכם, אליהו הנביא עומד תמיד ליד הדלת שלנו. אבל אנחנו לא מודעים לכך. אבל בליל הסדר, כשמאיר האור הגדול, פתאום אני יודע שהוא שם. ואני הולך לפתוח לו.

R' ELIEZER ASHKENAZI (1583) 39 נאליה נר"ב

קדושת לוי

מעשה מצרים

האילוף בני ומצוה בני לוי לך נבך תרובין מערב קבץ למרב שבת. נמצא לנו למדן סלדיק בליל לויס מניס לזמן הרוחה בעה"ל ואם פונס כדי שיהיה לו לשכ"כ טובה גדולה וממלא סלדיק רחש שק לו טובה נבוס"ל אז הוא ירח שלח יטבה לו מזכיותיו ומשורר עמנו בידעה גדולה ומרבה בנדקת חש"ס ירח את ה' דהייט סלדיקיס מופיסים יראה הוא מחמת שסס רחיש כי אין מחסר ס' דהייט שמניע להס מעטנ נשכ"ל בלא שום חסרון בלא ומופיסים יראה ע"ל:

שפוך חמתך כי יאלף מלך חס בנין אחרים ספסוקים סגלו לאל סלל סחרי. ונראה שאחרי שהתנדד שיכר יראת הנשים ובי סתה יידחס להס ויראחס מקס בסונה מסופס לפרקס אלסוה ית' וסופר כל סללסס וסלדיקיס סססס. ססס סכיל סני ספסוקיס סללה סנתסלסס למדן סלחרי סרה סל ספסוקיס סגדול סזה וכל אלה ית סתחוקיס אונחס. מלא סניס ללבסס ספרסוקיס בלופן ססונת אכרהס סרהסס לפרקס אלסוה לבל סטולס לסילו יראת הנשים לא ססילס וסדין לא ידע עמו ית'. לכן אחר ספון מחסך סליסס. ונגר חשבו מלא סן סלונת חסר אונחס גוליס בלא סלסס. סח"ל אונחס סקלסס חסס. וכלהס מטרסר ס"ל יכחיס סגניס סלחנס מתיכיס לססלל עטלוקס. וסס כן אין יתכן סססלל לספ"ס עמי ספונת ססססס. ונס ספסוקיס סללו סקס לספוס סלחנס אחרים סיקעך חחש חקל סל סניס סקר לא ידעו. ססס מחכופיס יל"ת סלל סניס חליסס סנין סלונת וסללחנס ססס. וסס מטרסר מלך סכל סלונת סללה חסר גלסס סלחנס סיקלוליס מפורס סניסס כלס סניס חליסס יל"ת מ"ס חרת סקס סססססס ללסססס וסלחריסס סס ידעו סניס. סני אט מנחלס סקודסוס ענת סחס לל ססרן יקסס. וסלחנס סססר ססני סססול לסי סקין אונחס סקללסס לזדעיס עמו. וס"י סססרני כיה סמקדס סחמיס סקודסניס סיו סכדי גללסס וסני סססס לנח ססססס סנדלסס. ולכן: כיהל סססס ססס אחר סחריט כיה סמקדס לא ידעו אס כי וסללו את יסקב וסס ססס. אכל סחס סלחונת סללו וכן יססססללסס חף סלל סקלו אס סרססו בבל אלה יסן ססס ידעיס אס כי וסדיס כיל"ת חליסס לט חקללסס סלחנס דחנו חו מרוב לנ. וססן סוס כי כסל סליס ססרי דחנו סקדסס לסססלל סלונחס וסלחנס סחלן יל"ת ולכן סססן סנילח סלון ססונס נק לסלל סוכדי סססס סלל ססילס לסי יראת הנשים לפרקס חססס ס' סד סלחנס ידעיס בלא אס ס' אכל סלחנו ססססס ססססס. וכל סססו יסרלל לכסס חן כסן נק אמי יראת הנשים. סלסילו סססססס לסי אלסוה לא סלחניט. כי וכל סקלו חף ססס חלס:

(116) ROSH HASHANA (40) נח' רה' (י"א)

The Gemara seeks R' Yehoshua's source that the final redemption will take place in Nissan:

אמר קרא - For regarding the night of the redemption from Egypt, which took place on the fifteenth of Nissan, the verse states:^[9] ליל,, ליל המשומר וכא מששת - שמרים - It is a night of anticipation; this is expounded to mean that it is a night that from the six days of Creation onward has been anticipated as the date of the final redemption.^[10] We see that the final redemption will come to pass in the month of Nissan.^[11]

(41) SHULCHAN ARUCH הלוח ארוך (סי' גכ"א)

ב יחוב אדם לעסק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שנה: הגה וכל דין ליל ראשון יש גם כן בליל (ג) שני (אגרו). ונוהגים שלא לקרות על משה רק פ'רשת (ד) [ד] (ד) 'שמע' ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות פ'די להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין:

(43) SEFEN HA' MAMMIG ספר המ' (כ' אגרו) ה'ר"ה

ומנה בכמה מקומות שאן נעליהם החברים ששני בהן בליל הפסח, כי בייסו נאלו ובריסו או עתידין לינאל, דכתי' ליל שמורה הוא ליל, לילה המשומר וכא מששת ימי בראשית ואם יבוא אליהו ימצא הבית פתוח ויצא לקראתו מהרה ואם מאמצי' בוח ובשכר ואת האמנה נינאל בעה'ו במהרה בימינו אמן, ויש סמך לדבר זה בכתוב פ' הנושא את האשה בירושל' ר'רמיה מפקד אלבשתי חזרין חפותין אלבשתי דגרסי יכח מסאני ברנלי וחוסרא בידי רחובים עלאי סרסא אין אתא משיחא בהא מעתד, ויש באמנה זו שכר גדול. ובמכילתי, גדולה האמנה לפני מי שאמי והיה העולם, שבשכר האמנה שהאמני ישראל שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה שני ראמינו ביי ובמשה עבד, מיד או ישר משה ובני ישראל, ר' נחמיה אמ' כל המקבל מצוה אחת באמנה כדי הוא שתשרה עליו שכינה או רוח הקודש, וכן אתה מוצא שלא ירש אברהם אבינו ע"ה העולם הזה והעולם הבא אלא בשכר אמנה שהאמין ביי שני והאמין ביי, וכן אתה מוצא שלא נאלו אבות' מצרים אלא בשכר אמנה שהאמינו, שני ראמן העם וט', וכן אתה מוצא שאן הגליות עתידות להנאל אלא כשביל אמנה שאמינו, שני תשורי מראש אמנה, וכתי' וארשתוך לי באמתה ונ', במגילת סתרי מבואר.

(42) SEFEN HA' GEONIM ס'ר הזאונים (ס'ס"פ)

אם ר' אמ' ר' אמ' קרא ליל שמורים ליל המשומר וכא מן המזיקין. מצאהו (ד) בסגלת ספרים ראיתי מרכבא (ה) ולוף אבא לא היה סוגר דלתו הבית אשר אנו יושבין בו כלל. זעירנא ועד עתה כך כנהנינו (שלנו) ודלתות הבית פתוחות ויבא אליהו וצא לקראתו בסהרה בלא עינב ואמרינן בפסח נתידין לינאל שני ליל שמורים הוא ליל המשומר [ובא] מששת מי בראשית. (חזקוני) [טורי ו] מראש אמנה] מהיר שלא ינעלו דבית כשביל אמנה שוכר הקביה ובשכר האמונה עתידין לינאל.

(44) SHULCHAN ARUCH הלוח ארוך (סי' גכ"ב)

י'הללוך' עד מ'לך מהלל בתשפחות', (ו) ושותהו בהספה הפלא ברכה תחלה (ויכבר נתבאר לעיל סימן תעד דאנו נוהגין לברך) (ז) 'ומברך אחריו על הגפן'. ואם שותהו בלא הספה, (ח) 'צריך לשותת פעם אחרת בהספה (ט) (ועצן לעיל סימן תעב סעיף ז), 'ומברך לפניו ב'ורא פרי הגפן' לפי שהסיח דעתו מלשותת עוד: הגה ויש אומרים שיש לומר 'שפך חמתך' וכו' קדם 'לא לנו' (רין פרק ע"ט), ולפתח הפתח (י) פ'די לזכר שהוא ליל שמורים, ובןכות אמונה זו יבוא משיח וישפך חמתו על העכו"ם (מהרי"ב), וכן נוהגין. ויכול לגמור הלל (יא) אף שלא במקום סעודה (רמב"ם והמגיד פ"ח):

(45) R' AVROHOM GOMBINER מן אטרהם ני

הסיד לא תחיי' (אמר פניו ואשר דסל דמח נרס כל שס מים פניו טר: א כלל כדה. ול דוק כגל חזר כלל כדול על מס ד': ב רק פ שס. ול דוק קר ק ס נכס כוס ציך לקחת כלל כל סק"ס כדי ללח י"ח כמ"ס ס' ה"ס וס קראס כנס כלילה ח' לקרות רק ס' שסס רון שמונח לכדה עם ס כדול וכל ככרז דול נרנח כסל וכל מברז' דל ינעול כלל ככרס סק וסיכל דשכח כדוק לא סכ"ס ח"ס"ס:

(1633 - 1683)

וב"מטה משה" (סימן תרנה): "ומנהגינו לפתוח הדלת, כדי לזכור שהוא ליל שמורים; ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו על הגויים. ועוד, להראות אמונתנו בביאת משיח, כאילו אנו מצפים ומקוים ומחכים על ביאתו, אף כי יתמהמה; ובזכות זה יחיש ה' את גאולתנו וישפוך חמתו על הגויים".

אולם יש מי שרואה בזה זכר לפתיחת שערי בית המקדש בחצות ליל פסח. שכן אנו מוצאים אצל יוסף בן מתתיהו (קדמוניות ית, ב, ב), הרושם מקרה שקרה בימי קופוניוס:

"בחג המצות, אשר אנחנו קוראים לו פסחא, נהגו הכהנים לפתוח את שערי המקדש מיד אחרי חצות הלילה. ואז כאשר נפתחו השערים בפעם ההיא נכנסו אנשים שומרונים, אשר באו בליל ירושלימה, ופזרו עצמות-אדם בלשכות ובכל המקדש. משום כך נאלצו — נגד המנהג ששרר בחג עד אז — לאסור את הגישה למקדש ולהגביר להבא את השמירה עליו".

וב"יוסף אומץ" (סימן תשפח): "יאחו כוס רביעי בידו ויפתח הפתח, ובשעת פתיחת הפתח יתחיל הבעל הבית, שפוך, ומה טוב ויפה המנהג שעושים דבר מה זכר למשיח. שנופל אחד לתוך הפתח בשעת התחלת שפוך — כדי להראות בליל גאולתנו הראשונה אמונתנו החזקה על גאולתנו האחרונה".

ויש אומרים, כי פתיחת הדלת לפני אמירת, שפוך, הונהגה בתקופות הרדיפות, שהיו יוצאים לראות אם אין מסור עומד ליד הדלת ומקשיב לפסוקי הפורענות על הגויים.

(47) JOSEPHUS (ANTIQUITIES Book 18: CH. 2)

2. (29) As Coponius ... was exercising his office of procurator, and governing Judea, the following accidents happened. As the Jews were celebrating the Feast of Unleavened Bread, which we call **Passover**, it was customary for the priests to open the Temple gates *just after Midnight*. (30) **When, therefore, those gates were first opened**, some of the Samaritans came privately into Jerusalem, and threw about dead men's bodies in the cloisters; on which account the Jews afterward excluded them out of the Temple, which they had not used to do at such festivals; and on other accounts also they watched the Temple more carefully than they had formerly done.

217'8 (49) ERUVIN

Come learn the answer to this question from the following incident. There were **these seven rulings**^[20] that were said **בצפרא בשבתא קמיה דרב** — on the morning of the Sabbath before Rav Chisda in the city of Sura, **בדרי קנא בשבתא קמיה דרבא** — and were repeated on the afternoon of the Sabbath before Rava^[21] in the city of Pumbedisa. Since the distance between Sura and Pumbedisa is greater than the *techum* measure, no ordinary person could have traveled from one city to the other as the messenger. **Who reported them to both Rav Chisda and Rava? — Was it not the prophet Elijah who reported them to both Amoraim?** And to do so he must have traveled in the air above ten *tefachim*, to avoid violating the *techum* laws. **אלמא אין תדומין למעלה** — We see from this that the *techum* laws do not apply above ten *tefachim*.^[22]

217'8 (48) ERUVIN

Rav Chananya inquired: **יש תדומין למעלה** — Do the *techum* laws apply above the height of ten *tefachim*, **או אין תדומין למעלה מעשרה** — or do the *techum* laws not apply above the height of ten *tefachim*?

The Gemara responds:

דלמא יוסף שידא אמרינהו — No, this incident is not a proof. **Perhaps the messenger was Yosef the demon**, who does not observe the Sabbath laws and traveled beyond the *techum* to deliver them.

ר' Moshe Asch (1508 - 1593) (סל) אשכנזי (הכ"ל)

והנה מדי דברי זו כדאי להעתיק דברי האלשיך הקדוש צ"ל בראשית עה"פ ויינר
ה' אשר לכאורה יקשה בצרית מילה שדאי כמה מילות יש בעולם בשעה אחת
וכן בליל הסדר שאליהו הנביא בא בלילה זו לכל בית ישראל, דאיך יתכן שיהי' בהרבה
מקומות בשעה אחת, וז"ל האלשיך הק', אור רוחניות שמתחת כנפי השכינה בהתאצל
ממקורה להתלבש באדם אז לא תפרד ממקומה פירוד עצמי כהפרד דבר גשמי כנוטל
קיתון של מים מהים או עפר מן האדמה שיפרד החלק מהכל לגמרי, אך הדבר
הרוחני מתפשט ומשתלשל ולא מתפרד כי הדבר הרוחני לא יתקן ממקורה, כאשר
בענין המלאכים כי הלא הלכו סדומה גבריא"ל להפוך את סדום ורפאל להציל את לוט
ונתעכבו שמה לילה ויום, ולדעת מדר"ר לא עלו למחילתם עד קל"ח שנה שנחאכסן
יעקב בהר המוריה ועלו בשבילו, היתכן יחסרון רגלי המרכבה העליונה בימים ההם,
דהנה מיכאל וגבריא"ל ורפאל הן רגלי המרכבה ראשי המחנות וחלילה להאמין כדבר
הזה ומה גם קל"ח שנה, אך אמנם מציאותם ועיקרן נשאר והתפשטותו הוא הבא
בלבד, וההיקף בזה באליהו ז"ל אשר נמצא בכל צרית מילה הנעשה בישראל ומה יעשה
והוא עם מפוזר ומפורר ובעת אחת ימולו רבים אלה במזרח העולם ואלה במערבו,
אך בזה יתכן כי הדבר הרוחני מתרבה ולא נקצץ חלילה עכ"ל.

ר' David Segal (1586 - 1667) (סג) (אור אכ"ל)

תבו (א) אין מנדין על הירח כו'.
נמסר"ל סוף ה' שבעות כ'
מסר"ל לא היה מקדש הלכה בשם י"ע
שאל כמ"ס עון חג הטובות שאל כ"א
ויכין טעמא כספ שיש תחומין למטה כן

יש תחומין למטה ומינהק"ל פי השביל"ט חון לתחום אמנם העיד על רבו
המובהק ללא הימקפיד והימקש' נסב"ט כתיב וכן עיקר ע"כ לא היצילו רמ"א:

ר' Shimon Pollack (סל) אשכנזי (הכ"ל)

דהנה קיי"ל³⁶ שאסור לערוך לגד שלחן דהוי כאילו עובד ע"ז
שנאמר³⁷ העורכים לגד שלחן וזה שייך גם בעורכים למלאך
שלחן (כדמשמע בשו"ע יו"ד סי' קעח סי' ג בהג"ה וסי' קעט
סי"ז), אך כפי הנראה מדברי הפוסקים עיקר האיסור בע"ז אינו
אלא במשייר על השלחן פת שלימה, אמנם אכתי יש לגמגם
בזה דהוי כערסא דגדא... ומצינו בגמרא שבת (דף ס"ז ע"ב)
האומר גד גדי... יש בו משום דרכי האמורי ר"י אומר גד אינו
אלא לשון ע"ז שנאמר העורכים לגד שלחן ולרבנן דקי"ל
כוותיהו בודאי איכא במה שמכין מטה להשר מצד מזל משום
דרכי האמורי (אף דאין בו משום ע"ז) דלא גרע מאם אמר גד
גדי דסברי דאיכא ביה משום דרכי האמורי כ"ש מי שעורכים
לגד דהינו למזל, לפי"ז לכאורה יש לפקפק על המנהג לומר
ולהכין כוס לאליהו הנביא מדוע אין בזה חשש משום דרכי
האמורי דהוי כמו שאומר ומכין למלאך ולשר.

אך נראה ליישב המנהג כיון דעיקר האיסור הוא מצד חוקות
העמים אם כן אין לאסור אלא כשהי' זה לחוק אצל העמים
לערוך לגד או לשר מטה ושלחן אבל בזמנינו שאין זכר מנהג
זה בין העמים ודאי אויל ליה כל חששא.

Min Hag Yisrael Torah (סג) מנהג ישראל א"ר

כתב בסידור היעז"ץ מכיניס כוס גדול וקורין אותו אליהו הנביא, וכן במנהגי חתם
סופר פ"י סעיף י"ב כתב דכוס של אלי' הנביא הי' גבוה משאר כוסות לכבוד
ולתפארת, וכ"כ בדרכי חיים ושלום אות חר"ט, — יש מקומות שהצעה"ב בעלמו
מוזג כוסו של אליהו הנביא ואינו נוהג שררה בכוס זה לכבוד אליהו, ובס' ויגד משה
הוצא כן מס' שיח אבות במנהגים אות ס"ז והגדה לקוטי מנהגים והגדה חקל יצחק.
בספר אלף כתב אות קפ"ו העתיק קלת מנהגי הגה"ק מו"ה יהושע מצעלזא זי"ע
בחג הפסח ששמע מאיש אמונים, וז"ל, אלל מיטת הסיבה שלו עמד עוד
כסא עם הסיבה, כסא של אליהו ז"ל כדרך שמכיניס לצרית מילה, ולעומתו עמד כל
הלילה כוס של אליהו ז"ל ע"כ.

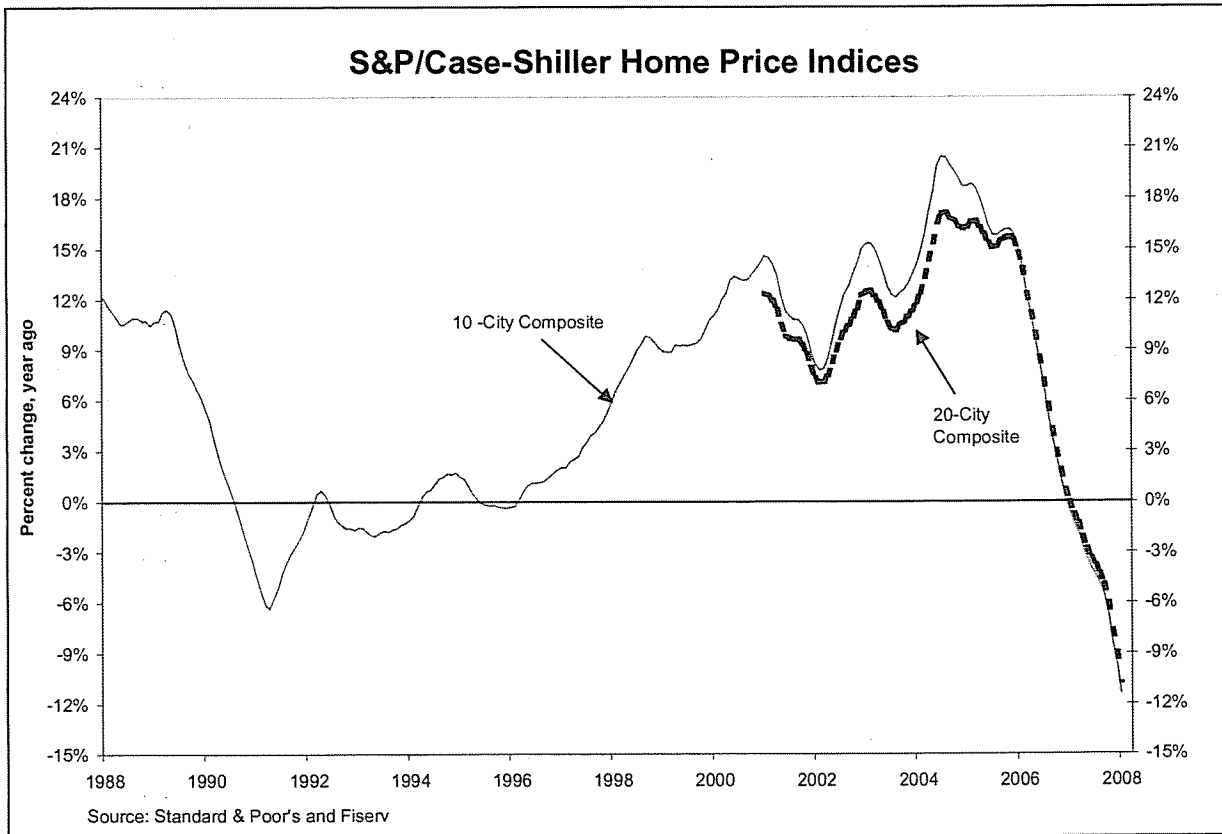

STANDARD & POOR'S

Press Release

Record Declines in Home Prices Continued in 2008 According to the S&P/Case-Shiller Home Price Indices

New York, March 25, 2008 – Data through January 2008, released today by Standard & Poor's for its S&P/Case-Shiller¹ Home Price Indices, the leading measure of U.S. home prices, show declines in the prices of existing single family homes across the United States continued into the new year, with 16 of the 20 reporting MSAs posting record low annual declines, of which 10 are in double-digits.

The chart above depicts the annual returns of the 10-City Composite and the 20-City Composite Indices. Both of the composite indices are now reporting annual declines in excess of 10%. The 10-City Composite set yet another new record, with an annual decline of 11.4%. The 20-City Composite recorded an annual decline of 10.7%.

“Unfortunately it does not look like early 2008 is marking any turnaround in the housing market, after the declining year recorded throughout 2007,” says David M. Blitzer, Chairman of the Index Committee at Standard & Poor's. “Home prices continue to fall, decelerate and reach record lows across the nation. No markets seem to be completely immune from the housing crisis, with 19 of the 20 metro areas

¹ Case-Shiller® and Case-Shiller Indexes® are registered trademarks of Fiserv, Inc.

St. Louis Fed | Economic Research | EconDISC | FRED® | GeoFRED™ | ALFRED® | CASSIDI® | FRASER® | Liber8™ | Federal Reserve System [Help](#)

ECONOMIC RESEARCH
FEDERAL RESERVE BANK of ST. LOUIS
Advancing Economic Knowledge Through Research & Data

[RSS](#) | [Email Notifications](#) | [Data Lists](#) | [My Account](#) | [Log In](#)

[Publications](#)

[Economic Data - FRED®](#)

[Working Papers](#)

[Economists](#)

[Conferences](#)

[CRE8®](#)

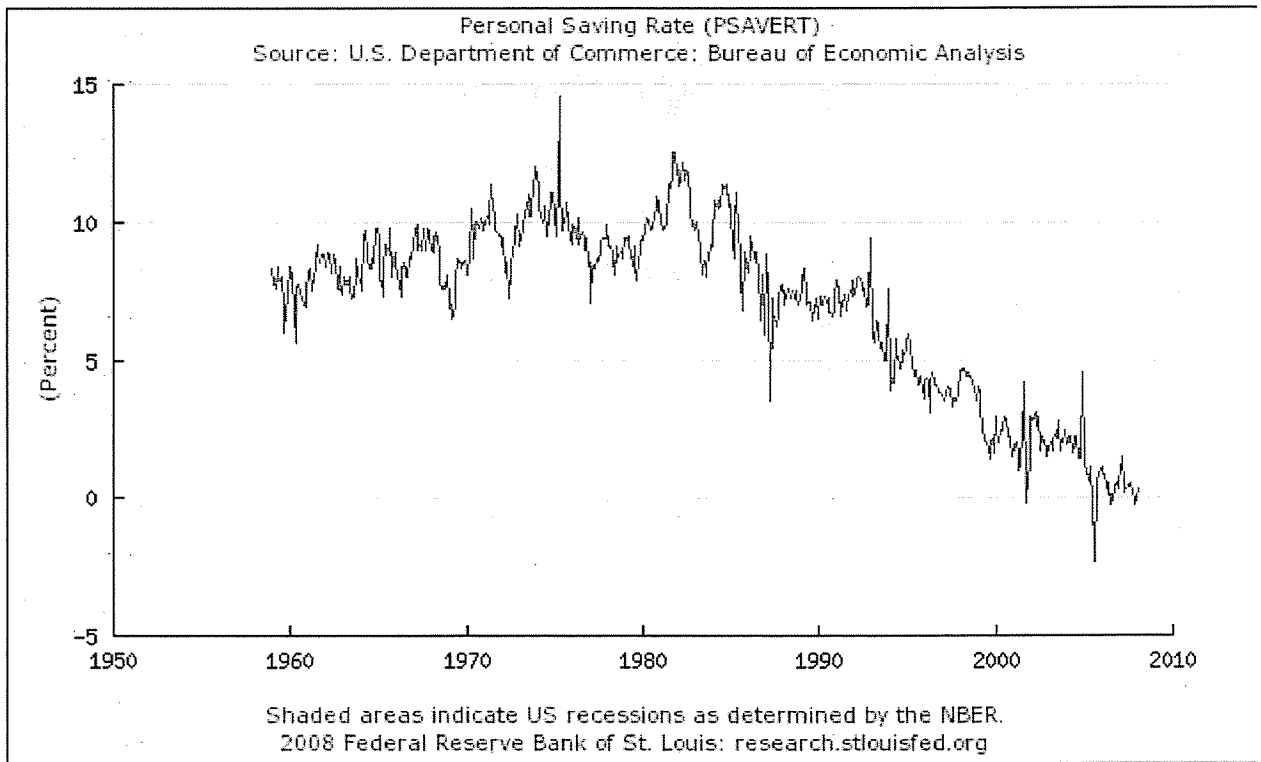
[Economic Data - FRED](#)

[Employment](#) | [Seminars](#) | [Monetary Aggregates](#)

[Home](#) > [Economic Data - FRED®](#) > [Categories](#) > [Gross Domestic Product \(GDP\) and Components](#) > [Saving & Investment](#) > Series: PSAVERT, Personal Saving Rate

Series: PSAVERT, Personal Saving Rate

[View Data](#) | [Download Data](#) | [Notify Me of Updates](#) | [Add to My Data List](#) | [Vintage Series in ALFRED](#)

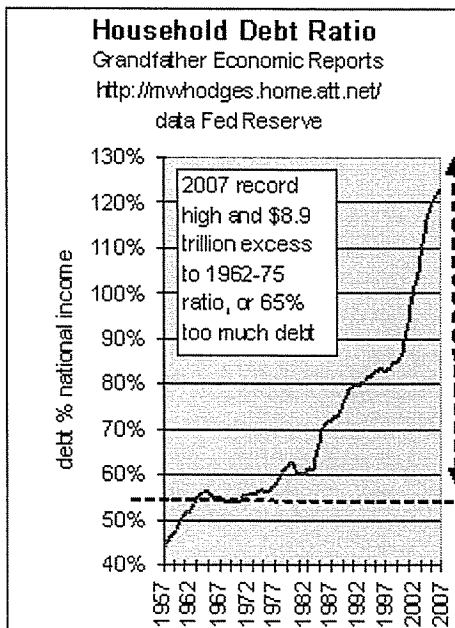

Units: Levels

Range: 5yrs 10yrs Max   **Recession Bars:** On | Off   **Size:** Medium | Large | X-Large

New! [Customize with FRED Graph](#) | [Description of US recession dates in graph](#)

Latest Observations:

HOUSE-HOLD DEBT

The left chart shows the trend of household debt as a share of national income from 1963 to present. If household debt were not growing faster than the economy's own growth then this chart would show a flat, horizontal line. But, the chart plot is straight up in recent years, meaning household debt is soaring faster than the economy.

Household debt is primarily made up of mortgage debt and credit (credit cards, auto loans, etc.). In 2007 household debt increased 7% over the prior year to \$13.8 trillion, incl. \$10.5 trillion mortgage debt and \$2.6 trillion credit debt. The chart shows today's household debt ratio at 123%, soaring above the past, with the debt ratio triple that of 1985.

Note the left side of the chart for the first several years where the debt ratio did not increase, until the late 1970s.

It then started upward, slowly - and then upward like a rocket - to new all time highs today.

Debt has risen at rates much faster than growth of the economy, suggesting real equity is not the driving force of economic size. It is debt driven.

If today's debt ratio (123% of net national income) had been the same as in the earlier years on this chart, the chart's curve would be horizontal instead of soaring upwards, and then today's debt in dollars would have been \$8.9 Trillion less than it was in 2007. In other words, 2007 household debt would have been \$4.9 Trillion - - not the \$13.8 Trillion which occurred.

This shows that the economy is more leveraged by household debt than ever before. And, households are even more at the mercy of credit and mortgage interest rates than ever before.

Mortgages > As stated above, 2007 mortgage debt was \$10.5 Trillion (76%) of the \$13.8 Trillion total household debt. Estimated in March 2008 that only \$587 billion (5.5%) of equity supports the mortgage total, meaning mortgaged houses were leveraged 18 times on average. Keep in mind that this ratio is quoted at a time housing prices were falling dramatically, meaning the supporting equity ratio is also further declining. See also [equity in all homes nation-wide fell to the lowest home equity ratio in history](http://www.marketwatch.com/news/story/mortgage-market-needs-1-trillion/story.aspx?guid=%7B359B5377-39DB-4C8B-9178-C45726A45272%7D) even before prices recently started their dramatic plunge. <http://www.marketwatch.com/news/story/mortgage-market-needs-1-trillion/story.aspx?guid=%7B359B5377-39DB-4C8B-9178-C45726A45272%7D>

Auto loans > In addition to soaring home equity mortgages which consume owner stakes in their homes, according to USA Today (2/16/04) the **average automobile loan today is for 63 months, with some going as high as 80 months**, compared with an average of less than 48 months five years ago - - and about 24 months in the 1950s. In 1997, banks financed an average 89% of a new vehicle's price. Last year, it was 101% since consumers borrowed to cover the amount they were upside down on their trade-in. And get this...40% of all trade-ins involve upside-down car loans. (this author recalls when he entered the workforce in the late 1950s normal down payment was on-third cash for a car, with 18 month financing for the balance. Quite a contrast to current times.)

Credit Cards > A massive **42% of Americans are making just minimum payments or no payments on their credit card balances**, according to the Cambridge Consumer Credit Index in March 2004. Of those respondents surveyed with revolving balances on their credit cards, 39% made only the minimum payment due and 3% made no payments at all last month. Another 39% paid less than half the balance owed but more than the minimum, while 19% paid more than half their balances. In 2003, the average credit-card debt of US households with at least one card was \$9,205, up from \$2,966 in 1990, according to the research firm CardWeb.com - - that's 310% higher. The same firm said, "About 51 million households carry credit-card debt at an average balance of nearly \$12,000." (<http://www.hillnews.com/thehill/export/TheHill/News/Frontpage/031005/creditcard.html>) - - that totals \$612 billion in total debt for those households.

Student Loans > **October 2007**. The average debt load for graduate students in all fields nationwide **ballooned by 150 percent** to \$37,600 in 2004 from 1994 levels, as undergraduate tuition borrowings shot up 108 percent to an average of \$19,200. There can be no doubt that the **main force driving soaring college costs is none other than > soaring student loan debt**. As more and more debt is offered to more and more students their debt load soars, and that debt-based purchasing beyond incomes and savings drives tuition costs higher and higher, assuring even more debt in the future. What happened to **the 'good old days'**, before student loans were so massively marketed, when most serious students worked their way through school and therefor graduated DEBT-FREE and the lack of debt-pushed paying led to lower college costs for all???

http://www.dallasnews.com/sharedcontent/dws/bus/stories/DN-studentloan_28bus.ART.State.Edition1.35bcf31.html

Rabbi Efrem Goldberg
Boca Raton Synagogue
(w) 561.394.5732
(c) 561.702.4198